

НЕОСЕМАНТИЗАЦІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Актуальність проблеми визначення рівня продуктивності семантичних типів творення вторинних номінацій у сучасному мовленні зумовила мету дослідження — з'ясувати головні типи формування релігійних неосемантизмів у сучасних українських ЗМІ. Аналіз доводить, що основна актуалізація інноваційних процесів у семантичній деривації релігійної лексики відбувається завдяки метафорному типу (> 90%), зокрема різновиду функційної подібності; метонімічний тип (≈5%) більше репрезентовано атрибутивним різновидом, гіпонімічний (1%) — узагальненням. Такі спостереження підтверджують думку про високий рівень розвитку абстрактного мислення сучасної людини.

Ключові слова: релігійна лексика, неосемантизм, метафорне / метонімічне / гіпонімічне перенесення.

Ковтун А. А. Неосемантизация религиозной лексики в современных средствах массовой информации. Актуальность проблемы определения уровня продуктивности семантических типов образования вторичных номинаций в современной речи обусловила цель данного исследования — проанализировать главные типы формирования религиозных неосемантизмов в современных украинских СМИ. Исследование показало, что основная актуализация инновационных процессов в семантической деривации религиозной лексики происходит благодаря метафорическому типу (> 90%), в частности разновидности функционального сходства; метонимический тип (≈5%) больше представлен атрибутивной разновидностью, гипонимический (1%) — обобщением. Такие наблюдения подтверждают мысль о высоком уровне развития абстрактного мышления современного человека.

Ключевые слова: религиозная лексика, неосемантизм, метафорический / метонимический / гипонимический перенос.

Kovtun A. A. Neosemantization of Religious Vocabulary in Modern Mass Media. The purpose of this research, which is the determination of the main types of the development of religious neosemantisms in modern Ukrainian mass media, was determined by the topicality of the issue of determining the level of productivity of semantic types of secondary nomination creation in modern speech. The analysis shows that high actualization of innovative processes in semantic derivation of religious vocabulary is due to metaphor type (> 90%), including functional similarity variety. The transfers of characteristics from the concrete to the concrete prevail, most of which include negative social emotions, irony and a negative assessment, although the share of relations “concrete → abstract”, “animate object → inanimate object” increased as compared to meanings recorded in dictionaries. Metonymy type (≈5%) is clearly represented by its attributive variety, and hyponymy type (1%) is represented with generalization. These observations confirm the linguistic provision about the secondariness of metaphor as a means of expression of new meanings in the language associated with the development of human abstract thought.

Key words: religious vocabulary, neosemantism, metaphor / metonymy / hyponymy transfer.

Наукові дослідження про системний характер словникового складу, механізми творення переносних значень, так звані регулярні перенесення (семантичні переходи, семантичну деривацію) були актуальні в мовознавстві уже в ХІХ ст. (напр., типові напрями семантизації слів стали об'єктом вивчення Г. Пауля), пізніше розвинені Д. Шмельова, Ю. Апресяна,

Й. Стерніна, А. Залізняк, О. Тараненка, Л. Лисиченко та багатьох інших. Установлено, що системність словникового складу яскраво виявляє себе в синхронійному плані. Як зауважує Б. Норман, «непрямо про це свідчить уже та швидкість, з якою людина оперує тисячами слів, збереженості у пам'яті» [7: 72], що дає змогу припустити, що основою організації словникового складу в свідомості носіїв мови є принципи тезаурусу й тематичної ієрархії [12: 137–141]. Вивчення системності словникового складу притаманне і сфері діахронійної лексикології завдяки фундаментальній властивості «людського пізнання інтерпретувати нові факти за допомогою старого досвіду» [16: 114]. Наявність у свідомості мовців найважливіших значень, яких набувало слово за час свого становлення, й окреслює його семантичну еволюцію.

Визначення регулярних семантичних перенесень стосується тлумачення вже наявних семантичних змін. А. Залізняк стверджує, що «семантична походність в загальному вигляді має властивість мотивованості, але не має властивості вивідності» [3: 32]. Традицію ретроспективно визначати моделі семантичного розвитку слова намагаються змінити окремі сучасні лінгвісти, здійснюючи спроби спрогнозувати шляхи семантичного розвитку лексем за вихідними значеннями, як це, напр., зробила білоруська дослідниця О. Руденко з чеським словом *zalepid* [9: 165]. На поч. ХХ ст. подібну ідею втілював Г. Шпербер, вивівши відомий «семантичний закон», за яким – зміна значення слова одного емоційного комплексу стимулює зміну іншого слова, що належить до того самого емоційного комплексу [14: 276–277]. Проте більшість сучасних дослідників застерігає: якщо здійснювати лінгвістичні передбачення семантичних переносів, то виключно у великих лексико-семантичних групах і лише в найзагальніших рисах [7: 74]. Очевидно, ідеться про традиційні метонімії та метафорні моделі номінування, напр.: «предмет А → предмет Б, подібний до предмету А» чи «матеріал А → виріб з матеріалу А» та ін.

У лексикології нерозв'язаними залишається низка питань, які стосуються з'ясування рівня продуктивності семантичних типів творення вторинних номінацій у сучасному мовленні, виокремлених мовознавцями раніше. З погляду сучасного носія мови чимало давніх значень є «непрозорими», і тому виникає питання, як часто сучасні мовці користуються семантичними моделями колишніх утворень. Так, напр., у поганський період храм розуміли як дім, де живе бог [8: 11], але зі зміною релігійних переконань, коли активно формувалася християнський лексикон, за лексемою *храм* мовці почали закріплювати лише значення 'Божий дім' (звуження 'дім' > 'Божий дім'), причому через на те, що присутність Бога за новою вірою стала тільки уявною, відбулася ще й метафоризація цього значення за моделлю «*реальне* (релігійна споруда) – як *уявне* (дім Бога)». Актуальним є і питання про нові тенденції творення семантичних неологізмів у сучасному мовленні. Низка робіт українських мовознавців присвячена динамічним процесам в українському лексиконі, типам мовних інновацій, зокрема творенням нових значень у структурах наявних слів – неосемантизмів (Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Ж. Колоїз, Д. Мазурик, А. Стишов та ін.). Наразі мають

лише побіжний характер дослідження, які були спрямовані на з'ясування особливостей поповнення сучасного словника семантичними дериватами, утвореними від релігійної лексики в публіцистичному різновиді національної мови, насамперед у ЗМІ, які «віддавна формували так звані літературний стандарт мови» [4: 6]. Напр., А. Стишов зауважує, що «у новітній період розвитку української мови завдяки функціонуванню в публіцистичних текстах зазнали детермінологізації також окремі вузькофахові терміни з інших спеціальних терміносистем. Це стосується конфесійної лексики» [11: 236], і наводить приклади: *інквізиція*, *індульгенція*, *іконостас* та *причастити*. М. Навальна констатує наявну в інтернет-виданні «Українська правда» «тенденцію до вживання конфесійної лексики в переносному значенні, а також у заголовках як засіб привернення уваги споживачів інформації» [7]. Однак типологію формування релігійних неосемантизмів у ЗМІ ще не здійснено, що стало **метою** нашої роботи. Таке дослідження відкриває перспективу для визначення змін в актуалізації тих чи тих семантичних типів (якісних та кількісних показників), які відбулися за певний часовий відтинок.

У сучасній живомовній стихії, добре віддзеркаленій у ЗМІ, похідним відрелігійним неосемантизмом, які з'являються завдяки вдосконаленню способів донесення інформації до її адресатів, передує шлях випробувань на життєздатність переносних уживань слів – перенесень уже відомих слів на нові поняття, утворених для реагування на нові враження, факти трудового досвіду тощо [1: 358], нових застосувань «одного зі значень слова в індивідуальному, не цілком звичайному фразеологічному оточенні, у своєрідній ситуації, з новим образним спрямуванням» [2: 22]. Переносним уживанням слів притаманна яскрава образність, нові емоційно-експресивні відтінки, виразна залежність від кореневого (первинного) значення. «У випадку переносного вживання слова, – стверджує А. Шамота, – навіть підкреслено індивідуального, воно має переносне значення. Інша справа, що воно не сформувалося, не закріпилося, не підтвердилося суспільною практикою. Тому його й не відбивають у словниках, але це все-таки значення, нове, контекстуальне значення слова» [15: 16]. Хоча «кожне слово і кожний мовний елемент заряджений безкінечною кількістю різноманітних смислових відтінків» [5: 410] і семи у складі значення можуть зазнавати актуалізації, послаблення чи посилення, розщеплення, конкретизації, модифікації тощо [10: 106–121], проте така свобода сем у «пластичних» одиницях, які утворюють журналісти, письменники та й будь-хто повсякденно в живій народній мові, усе-таки має системні обмеження, залежність від законів мови.

Перед поданням основних типів неосемантизації релігійної лексики зауважимо, що іноді виникають певні труднощі під час визначення семантичних неологізмів: їх новизна «усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми)» чи вони «були вжиті в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські неологізми)» [13: 408], «часом нове значення ще перебуває в процесі становлення і важко з'ясувати, чи маємо справу з інноваційним значенням, чи перед нами розширена лексична і синтаксична сполучуваність» [11: 213]. Тому визначення

ступеню поширеності семантичних неологізмів у мовній системі та засвоєння їх мовою на сучасному етапі розвитку є досить умовним, незважаючи на те, що чимало дериватів активно поширені в узусі, але відсутні у словникових гаслах, напр.: за Біблією, *Армагеддон* – це «фінальна війна між злом і добром», а в сучасній українській мовній практиці набуло активності й вишло за межі релігійної сфери значення «кінець світу»: *Боротьба професіоналів проти популістів, інтелектуалів проти снобів набула відтінку Армагеддону* (ДТ, 2005, № 6). Це стосується і багатьох стійких словосполучень, напр.: *хрестові походи* – «походи західноєвропейських рицарів на Схід, організовані католицькою церквою як священна війна проти мусульман, за звільнення Єрусалима, а також проти еретиків» [СУМ-1: 1248], у сучасній публіцистиці поширені значення цього словосполучення «боротьба» і «наступ»: *Це продовження «хрестового походу» не стільки проти президента Білорусі Олександра Лукашенка, скільки проти Москви, котрий почався з Грузії, продовжився в Україні, і от залишилася Білорусія* (ДТ, 2005, № 33); *Хрестовий похід проти корупції очолюють візирці хабарники* (ДТ, 2012, № 38).

Найактивнішим способом неосемантизації релігійної лексики є **метафорний тип** за базовою ознакою функційної подібності, втіленою у кількох різновидах: 1) подібність способу чи мети дії / процесу: *мантра* «гімн в індуїзмі та буддизмі, що вимагає точного відтворення» > «невиправдане повторення твердження»: *Однак парламентаріям вистачило мудрості втриматися від реалізації нашумілої податкової ініціативи, що стала священною мантрою всіх політичних сил незалежно від їхніх кольорів і мастей* (ДТ, 2013, № 1); *ніст* «невживання скоромної їжі» > «небажане обмеження»: *Великий ніст українського кіно* (ДТ, 2002, № 3); *миропомазання* «християнський обряд мирування» > «довгоочікуване призначення»: *Світляний стовп зник. Нічого не боліло, мовби став невразливим... Аж на старість звершилося його небесне миропомазання* (УЛГ, 2012, № 7); *помазання* «християнський обряд мирування» > «визнання»: *Далі Ховард пояснила, що «щорічний рейтинг 72-х найвпливовіших людей (однієї на кожні 100 млн. осіб на планеті) базується на голосуванні редакторів Forbes... Разом із тим вона відзначила, що це не лінійка найвпливовіших людей чи помазання нового істеблішменту* (ДТ, 2014, № 209); *сакралізація* «освячення (надання релігійного характеру) світським явищам» > «особливе возвеличення, набуття всевладності»: *Сталін допомагає процесу сакралізації влади* (ДТ, 2010, № 37); *Царство Боже* «заст. рай» > «найсприятливіші умови»: *Це ідея створення такого собі центру «Кришталевий палац», для якого студія «Союзмультфільм» була б одним із полігонів. Називаю це царством Божим для мультиплікації. Його мета — об'єднати в собі студії та кінотеатри* (ДТ, 2012, № 1); 2) подібність діяльності / способу дії / манери поведінки особи / групи осіб (організації): *апостол* «кожний із дванадцяти проповідників вчення Христа» > «посланець, який виконує певне доручення, вигідне для того, хто посилає»: *Якщо тільки й чуються звідусюди голосіння — «немає режисури.» Ну а коли таку тепер «штампують» виключно для комерційної пріви — для серіаловиробництва... Тоді хай чорти з цього бізнесу самі й оплачують навчання своїх «апостолів»* (ДТ, 2012, № 17); *гробар* «той, хто копає

могили для померлих» > «ničитель»: *Саме корупція не один рік є **гробарем** нашої економіки — із прицілом на нашу державність...* (ДТ, 2014, № 1); **душпастир** «священик» > «провісник»: *Проте й це не дає жодних підстав для канонізації Шевченка у ролі всевічного **душпастиря** людності, чий духовні залюблення тяжіють до демократії не заполітизованої* (УЛГ, 2012, № 14); **дяк** «помічник священика» > «чиновник»: *Звичні посилення на безгрозів'я місцевих бюджетів уже нікого не дивують... Проте клуб, незважаючи на труднощі, живе й розвивається... Ухлопчаків і дівчаток блищать очі — незаперечна ознака захопленості. Радіють тренери... і лише «думні **дяки**» копаються в папірцях, зображуючи старанність, на яку зроду не страждали* (ДТ, 2009, № 28); **місіонер** «посланець церкви для навернення іновірних до своєї віри» > «пропагандист»: *І його підлеглі, Балого, ще хтось по будівництву, як підхоплюється!.. Попришили суди своїх **місіонерів**, діяли тихо. Як Іуда* (ДТ, 2012, № 8); **небожител** «перев. бог греко-римської міфології» > «державний чиновник вищого рангу»: *І колись, оговтавшись від хмільного куражу переможців, теперішні **небожителі** мертвою хваткою триматимуться за скіпетр і державу, смертельно боючись відповідати за все* (ДТ, 2010, № 47); **пастир** «священик» > «поводир», **паства** «парафіяни» > «підлеглі»: *Та суцця біда в тому, що дистанція між народом і тими, хто вважає себе виразником його інтересів, збільшується з кожним днем.... І поки **пастирі** готують революцію, **паства** готується до бунту* (ДТ, 2011, № 40); **піп** «священик» > «керівник»: *Авангардна творчість Миколи Холодного ставила під сумнів закарбовані в граніті, відлиті в бронзі, освячені партійними **попами** пильмена літ* (УЛГ, 2012, № 17); **хрестоносець** «учасник хрестового походу» > «визволитель»: *...у Москві вирішили, що підкреслювати самостійну, без російського «старшого брата», участь українців у європейській коаліції **хрестоносців** буде не так уже й «правильно з ідеологічного погляду», як здалося болгарам. Адже в радянській історіографії право на роль «безкорисливого визволителя» серед усіх народів СРСР у будь-яку історичну епоху мав лише «великий російський народ* (ДТ, 2012, № 4); 3) подібність функції / змісту / призначення предмета, споруди (приміщення), місця: **Голгофа** «місце страти Ісуса Христа» > «поприще страждань, мук, знищення; муки, смерть»: *Соловецька **голгофа** Леся Курбаса* (ДТ, 2005, № 6); *Широку популярність приніс письменникові роман «**Голгофа** любові»* (УЛГ, 2012, № 26); *Це запитання до того, хто пішов на сибірову **Голгофу**, але не похитнувся у Правді* (УЛГ, 2012, № 5); **іконостас** «стіна з іконами» > «портрети осіб, яких беззастережно возвеличують»: *Такі думки відвідували мене, поки з фотографом в очікуванні аудієнції роздивлялася «**іконостас**» біля приймальні міністра — портрети десяти колишніх глав Мінпромполітики України, хоч би як це міністерство називалося в різні періоди* (ДТ, 2005, № 18); **келія** «житло ченця» > «приміщення відлюдника»: *Так тоскно раптом всевіттові стало, / Так сиротливо згорбилась земля, / Що навіть скаменілий серцем Сталін / Ледь стримав дроз у **келії** Кремля* (УЛГ, 2012, № 17); **ковчег** «судно, в якому Бог урятував від усесвітнього потопу Ноя з його родиною і тваринами» > «конструкція для порятунку від можливої масштабної світової катастрофи»: *Звісно, ім далеко до американців чи росіян, які вкладають колосальні кошти у спорудження всіляких «**ковчегів**»*

на випадок глобальних катастроф. Чого вартий лише російський проект CNL-000/1, розроблений (цитата) «для творчої, успішної та цілеспрямованої середньої верстви Генوفонду людства!» (ДТ, 2012, № 45); 4) подібність ознаки дії / стану: **апокаліптичний** «який містить пророцтва про кінець світу» > «катастрофічний»: *Навіть апокаліптичні «постчорнобильські» мотиви звучать без надриву, хоч і з вистражданим, якимось стоїчним трагізмом* (УЛГ, 2012, № 16); **біблійний** «який стосується біблійних повчань» > «немолодий»: *Тепер настав час сказати щире пошанувальне слово перед портретом Григорія Сковороди вже поважного, біблійного віку – мислителю виповнюється 280 років* (ДТ, 2002, № 46); **євангельський** «який стосується євангельських настанов» > «людинолюбний»: *Підвищення пенсій – це майже євангельська чеснота влади. Проте обраний інструмент – традиційно варварський* (ДТ, 2014, № 8); **іконний** «який стосується зображення Бога або святого» > «надмірно захопливий»: *Відверто кажучи, на мене тяжке враження справили її розповіді і якість сліпе, іконне поклоніння чоловікові, котрий на людей, які багато йому допомагали, не звертав уваги, проходив повз них, як повз траву* (ДТ, 2010, № 10).

Більшість названих дериватів функційного різновиду містять конотативне нашарування оцінки, експресії, іронії та внутрішню антонімію. Особливо яскраво це помітно в неологізації енантіосемійного характеру, яка одночасно відображає протилежні ознаки осіб, дій (процесів, станів). Для порівн.: **божество** – це і «предмет захоплення та шанування» (*Культ дитини, зведення її в ранг божества – атмосфера, якій Марія Башкирцева виросла* (з наук.-попул. літ.) [СУМ-20]), й «ірон. предмет надмірного захоплення і шанування»: *«Божество» Шульженко було все ж таки більш земним, ніж небесним* (ДТ, 2006, № 10). **Божественність** «ірон. неповторність»: *І на тому примиритися з дійсністю, просто насолоджуватися «божественністю повсякденного життя»? (ДТ, 2010, № 20); пожертвування* «ірон. дарунок»: *Адже, як упевнена більшість американців, «погані» гроші Абрамоффа, це тільки мала децима «добрих жертвувань» інших лобістів, якими не соромляться користуватися можновладці в США* (ДТ, 2006, № 1).

Інші метафорні типи семантичних неологізмів, незначні за кількісними показниками, здебільшого притаманні індивідуальному мовленню авторів; напр. за зовнішньою фізичною подібністю: **риза** «вбрання священика» > «вранішній небокрай»: *День світає у ризах пасхальних, / Дзвони срібно плывуть в небо вись. / Відгорни свої думи обвальні / І возрадуєсь Христос народивсь!* (УЛГ, 2012, № 17).

За нашими спостереженнями, у сучасній метафорній неосемантизації релігійних лексем продовжують переважати (якщо порівняти з дефініціями останніх тлумачних словників [СУМ-1; СУМ-20]) перенесення семантичних ознак за відношеннями «конкретне (істота) > конкретне (істота)», «конкретне (неістота) > конкретне (неістота)», «абстрактне > абстрактне». Однак побільшало (≈ 15 %), порівняно із лексикографічними фіксаціями (≈ 8 10%), значень, розвинених за відношеннями: 1) «конкретне > абстрактне», що ілюструє збереження основного призначення метафори – робити абстрактне доступнішим для розуміння: **Бог** «Творець Всесвіту» > «ідеал (найвища

мета)»: *А Богом Геннадія була Україна – вільна Незалежна Держава* (ДТ, 2014, № 3); ...їхні **боги** – це сонм ледарів, які віддаються пияцтву та розпусти десь на сусідній горі, що відповідає психотипу західного «супільства споживання» (ДТ, 2005, № 25); *Якщо ж серйозно, вони зіпшили паперового бога із славословлень України і поклонялись собі під виглядом України* (УЛГ, 2011, № 5); **Бог** «Творець Всесвіту» > «світогляд»: *Отже, для Сквороди Біблія, тобто її внутрішній, алегоричний світ, є Богом* (ДТ, 2002, № 46); **Євангелія** «книги Нового Завіту» > «принцип життя»: *реле із келії повчань і євангелій / спрацьовує і пророста свіча...* (УЛГ, 2011, № 11); **іконостас** «стіна з іконами» > «непорушна сукупність чого-небудь»: *Крізь сяючий іконостас / імен і цитацій, крізь літер / мундирність – змертвілих образ / копалини з мертвого світу* (УЛГ, 2012, № 14); *келія «житло ченця»* > «окремішність»: *Вчені мусять жити життям суспільства, активно відповідати на запити суспільства, а не, як монахи, зачинятися у своїх келіях* (ДТ, 2014, № 1); **ковчег** «скринька для зберігання святих дарів» > «духовність»: *І віра, і мова / визорюють як обереги / нетлінного люду, / які незникомі в імлі. / Луна часослова / несе зі святого ковчега / спасенні прелюди, / покровні вкраїнській землі* (УЛГ, 2012, № 23); **храм** «релігійна споруда» > «чистота»: *Так вона плаче, ця прехороша красуня Мельпомена! Плаче розпачливими сльозами горя й великого обурення. Бо її храм краси і чистоти геть-чисто закидано літературним сміттям* (ДТ, 2014, № 22); **собор** «релігійна споруда» > «чистота»: *У вже згаданому творі Олеся Гончара є заклик, який навічно ввійшов у пам'ять і серце, – «Бережіть собори своїх душ!»* (Д, 2014, № 184) та 2) «конкретне (неістота / істота) > конкретне (істота / неістота)»: **Бог** «Творець Всесвіту» > «що-небудь лідерське»: *Артилерія – бог сучасної війни». Так заявив Сталін на прийомі у Кремлі на честь випускників військових академій 5 травня 1941 року* (Д, 2013, № 3); **ікона** «зображення Бога» > «той, ким захоплюються, кого возвеличують чи наслідують»: *Ще одна наша проблема – письменники завжди роблять іконою* (Д, 2013, № 2); **іконостас** «стіна з іконами» > «особи, яких беззастережно возвеличують»: *Молоді радикали пропонують розтрити весь соціалістичний іконостас і викинути його з кобля сучасності* [Д, 1998, № 196]; **храм** «релігійна споруда» > «людина, достойна захисту»: *Людина з її гідністю, правами є також храмом, який інколи потребує захисту, подібно до того, як такого захисту потребував храм, звідки Христос вигнав торговців* (ДТ, 2014, № 2).

Метонімічний та гіпонімічний способи неосемантизації релігійної лексики є малопродуктивними. Попри це, можна визначити такі різновиди метонімізації: 1) атрибутивний: а) «суб'єкт його ознака»: **Бог** «Творець Всесвіту» > «його релігійна віра»: *Головною роллю Марії Канніст стало її життя – вона зуміла вийти переможцем у жахливій сутичці з безбожним століттям, якому так і не вдалося вибити Бога з неї та озлобити її* (Д, 2014, № 241); **храм** «релігійна споруда» > «релігійна віра, яку проповідують у цій споруді»: *Площа цього храму перевершувала площу знаменитого храму в Єрусалимі, зруйнованого римськими легіонерами у 70-му році нашої ери. Жителі Іудеї були змушені піти в діаспору по всьому світу. Але їм первосвященик сказав: «Головне, щоб храм був у ваших душах...»* (ДТ, 2012, № 37); «братовбивець / зрадник» > «жорстокий

намір братовбивця / зрадника»: *У кожного із нас в душі дримає **Кайн** / Собі на радість, брату на біду* (УЛГ, 2012, № 13); б) «знак → позначуваний ним об'єкт»: **янгол** «зовнішність надприродної істоти» < «предмет, що має таку зовнішність»: *Навіть блукаючий приречений **янгол** із дерев'яними крилами любові (в які «чорнороби» забувають цвяхи-сотки) – і той витріщається на велелюбного ідіота Вову з філософським: може, хоч цей трохи в собі?* (ДТ, 2010, № 44); **риза** «верхній одяг священика» > «посада священика»: *«За цим привітанням старці замовкли, а Сковорода, дивлячись на них, продовжував: «**Ризо, ризо!** Як небагатьох ти опреподобила! ...Блаженний, хто святість серця, тобто щастя своє, закрив не ризою, а волею Господньою!»* (ДТ, 2002, № 46); в) «ознака А → ознака Б»: «який має певну властивість, що стосується релігійної сфери» > «який має певний стосунок до її носія»: **небесний** «який (А) перебуває на небі – у потойбіччі» > «який (Б) має певний стосунок до носія характеристики А»: *Практично кожне українське село мало свого постійного літописця з фотооб'єктивом. Народження, весілля, похорони... «Всіх цих людей уже давно немає на світі. Тому виставка і називається «**Небесна** хроніка»* (ДТ, 2006, № 11); 2) локальний тип: «місце → суб'єкт»: **небо** «видимий над поверхнею землі повітряний простір» > «Творець Всесвіту, який там перебуває»: *О всяка людина, яка замислилась над минулістю земного життя, вже зробила перший крок до вічного **Неба*** (УЛГ, 2011, № 13).

Гіпонімічний тип представлено різновидом «вузьке» > «широке»: **Адам і Єва** «перші чоловік і жінка, створені Богом» > «чоловік і жінка»:... *він* (режисер. – А. К.) *корисна, потрібна людина, бо не просто реформуваме суспільство (реформують багато), а формуватиме його. З власної глини ліптиме нового **Адама і Єву**, вдихатиме в них дух істини, історії, дух батьків, свого Бога* (УЛГ, 2012, № 26); **анафема** «довічне прокляття, оголошене церквою» > «прокляття»: *Настав час нині живущим оголосити війни, її організаторам і пап'ям – **анафему!** Віднині й на віки вічні...* (ДТ, 2009, № 22); **халіфат** «система правління в Ісламі» > «система управління»: *Виявляється, і на нашій землі можливий п'яний імперський православний **халіфат** з експропріаціями, смертями та гастролями Йосіфа Кобзона* (Д, 2014, № 222).

У семантичному оновленні релігійної лексики знаходить підтвердження думка Є. Карпіловської про те, що «неосемантизми виявляють на відміну від раніше запозичених слів-значень (а більшість оновлених значень релігійної лексики мають саме іншомовне походження. – А. К.) значно вищу словотвірну активність» [4: 20]: *Не приховую, вже ведемо підготовку до першої української бієнале у 2012-му. Під назвою... «**АнтиАрмагеддон**»* (ДТ, 2011, № 1); *...хресні походи проти **євросоудому*** (ДТ, 2014, № 2); *За фільмами про війну добре відомі **іконічні** плакати: батьківщина-мати з немовлям і закликом «Захисти!»* (ДТ, 2006, № 9); *«Хто вам сказав, що я слабка?» Ці рядки написані живою людиною – не **іконоподібною** «співачкою досвітніх вогнів»* (Д, 2014, № 204); *У відчайдушному **завітарному** герці зійшлися два провідні угруповання* (ДТ, 2011, № 41); *Більше того, рівень неpubлічності та **келійності** дій ВР у її стінах зашкалює* (Д, 2013, № 42); *...світ **постапокаліпсису**, де радикальні зміни в технологічному прогресі несуть із собою занепад!* (Д, 2013, № 12).

Отже, висока актуалізація інноваційних процесів у семантичній деривації релігійної лексики в сучасних ЗМІ відбувається завдяки метафорному типу (> 90%), зокрема різновиду функційної подібності. Переважають перенесення характеристик з конкретного на конкретне, з абстрактного на абстрактне, більшість з яких містять негативні соціальні емоції, іронію та негативну оцінку, хоча, порівняно із зафіксованими у словниках значеннями, зросла частка відношень «конкретне > абстрактне», «істота > неістота». Метонімічний тип (≈5%) виразно репрезентовано атрибутивним різновидом, гіпонімічний (1%) – узагальненням. Такі спостереження підтверджують думку про високий розвиток абстрактного мислення сучасної людини.

Умовні скорочення:

Д – «День». ДТ – «Дзеркало тижня». УЛГ – «Українська літературна газета». УП – «Українська правда». СУМ-1 – Словник української мови / [відп. ред. В. В. Жайворонок ; кер. наук.-видавн. проекту В. В. Німчук, П. Ю. Грищенко, П. М. Мовчана та ін.] – К. : Просвіта, 2012. – 1316 с. СУМ-20 – Словник української мови : у 20-ти томах [Електронний ресурс] / гол. наук. ред. В. М. Русанівський ; наук. кер. проекту В. А. Широков]. – К. : Наук. думка, 2010–2014. – Режим доступу : <http://lcorp.ulif.org.ua/ExplS/>

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булаховський Л. А. Вибрані праці в п'яти томах : Т. 1. Загальне мовознавство / Л. А. Булаховський. – К. : Наукова думка, 1975. – 495 с.
2. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3–29.
3. Зализняк А. А. Феномен многозначности и способы его описания / А. А. Зализняк // Вопросы языкознания. – 2004. – № 2. – С. 20–45.
4. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Вид. Дім Дм. Бурого, 2008. – 336 с.
5. Лосев А. Ф. О понятии языковой валентности / А. Ф. Лосев // Известия АН СССР. – Сер. лит. и яз. – 1981. – Т. 40. – № 5. – С. 403–412.
6. Навальна М. Лексика конфесійного стилю в нових функціонально-стилістичних виявах (на прикладі мови інтернет-видання «Українська правда») / М. Навальна // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / [редкол. : Попович М. М. та ін.]. – Чернівці : ЧНУ, 2013. – Вип. 659 : Романо-слов'янський дискурс. – С. 14–17.
7. Норман Б. Ю. Можно ли прогнозировать развитие значения слова? (на материале славянских языков) / Б. Ю. Норман // Веснік БДУ : навук. час. Беларус. дзярж. ўн-та : серыя 4 / [гал. рэд. В. Р. Рудзь]. – Мінск : БДУ, 2011. – №4. – С. 71–75.
8. Піддубна Н. В. Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 «Українська мова» / Н. В. Піддубна. – Х., 2000. – 20 с.
9. Руденко Е. Н. Обозначение когнитивных процессов в белорусском и польском языках на разных этапах развития / Е. Н. Руденко // Польский язык среди других славянских языков. Польская мова сярод іншых славянскіх моў. Język polski wśród innych języków słowiańskich. – Мінск, 2004. – С. 159–166.
10. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : ВГУ, 1985. – 171 с.
11. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.
12. Супрун А. Е. Лексическая типология славянских языков / А. Е. Супрун. – Минск : Изд-во Беларус. ун-та, 1983. – 47 с.
13. Тараненко О. О. Неологізм / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М.П. Зяблюк

та ін.]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 377. 14. **Ульман С.** Семантические универсалии / С. Ульман // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Радуга, 1970. – Вып. 5 : Языковые универсалии. – С. 250–293. 15. **Шамота А. М.** Переносне значення слова в мові художньої літератури / А. М. Шамота. – К. : Наук. думка, 1967. – 125 с. 16. **Geeraerts D.** Diachronic prototype semantics : A contribution to Historical Lexicology. – Oxford : Clarendon Press, 1997.

Ковтун Альбіна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри історії та культури української мови, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Україна, 5812, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

E-mail: albkovtun500@gmail.com

tel: +380953807333

orcid.org/0000-0002-1252-7761

Kovtun Albina Anatoliivna – Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of History and Culture of the Ukrainian Language, Yu. Fedkovych Chernivtsi National University. Ukraine, 5812, Chernivtsi, Kotsyubyns'kogo Str., 2.